

BYUNG-CHUL HAN DÜŞÜNÇESİNDE ÖTEKİ ve KAYGI

Byung-Chul Han's Thought on The Other and Anxiety

Seher ORAL

Mardin Artuklu Üniversitesi Mardin/TÜRKİYE
seherroral@gmail.com
ORCID No: 0000-0003-1082-7442

Araştırma Makalesi/Research Article

DOI: 10.56671/hafizadergisi.1381403

Sayfa: 152-162

Makale Gönderim Tarihi

26/10/2023

Makale Kabul Tarihi

29/12/2023

Öz

Dijital platformlar, toplumun yapısını, kurulu düzenini değiştiren, bireyler arasında var olan toplumsal ilişkileri yeniden şekillendiren, üreten ve yorumlayan önemli bir yaşam alanıdır. Tüm sınırları ve farkları ortadan kaldıran dijital platformların her şeye izin verme ve her şeyi olumlama çabası *like* toplumunun oluşumuna neden olmuştur. *Like* toplumunda önemli olan her türlü olumsuzluğun ortadan kaldırılmasıdır. Böylece *Öteki*'den ve *Öteki*'nin yol açacağı her türlü kaygı durumdan özenle kaçınılır. Ancak *Öteki*'nin olmadığı yerde aynışlaşma gerçekleşir. Aynışlaşma, bir bakıma imha da demektir, *Ben* ile *Öteki* arasındaki sınırları zamanla eritir, çatışmayı ortadan kaldırır ve her şey bir süre sonra pürüzsüzleştirilir. Bu çalışma, bir literatür çalışması olup Han'ın temel kavramları çerçevesinde günümüzün hâkim küresel düzenin, *Öteki*'ni yok sayarak bireyin benliğinde yarattığı yıkıcı etkileri üzerine temellenmektedir. Burada temel problem, artık ötekinin getirdiği negatiflikten değil doğrudan ötekini yok sayarak bir yıkım sürecine giren bireylerin nasıl aynışştıklarını analiz etmektir. Bu çalışma, hızlanma adına her türlü olumsuzluğu (öteki, yabancı, kaygı...) taşıyıcı eden dijital platformların *Ben*'de yarattığı anlam krizinin etkilerini incelemeyi hedeflemektedir. Bu çalışmada ulaştığımız sonuçlardan biri, *Öteki*'likten yalıtılmış, insanın sadece kendi benzerleriyle karşılaştığı dijital mekanlarda birey, kendi *başka*'lığını unutmuştur. Bu bağlamda çalışmanın önemi, bireye kendi *başka*'lığını yeniden hatırlatacak, öteki'ne dönüş imkanları yaratmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Öteki, Kaygı, Sosyal medya, Aynışlaşma.

Abstract

Digital platforms are significant spaces that alter the structure and established order of society, reshaping social relationships among individuals, and generating and interpreting information. The efforts of digital platforms, which eliminate all boundaries and differences, to allow everything and affirm everything have led to emergence of a like society. In the like society, the elimination of any form of negativity becomes crucial. Consequently, great care is taken to avoid any situation that could arise from the 'Other' and the anxiety it may cause. However, where there is no 'Other', homogenization occurs. Homogenization, in a way, signifies destruction; it gradually erases the boundaries between 'Self' and 'Other', eliminates conflicts, and smoothes everything out over time. This study is a literature review that revolves around Han's fundamental concepts, focusing on the destructive affects it imposes on an individual's identity within the prevailing global order of today, which disregards the 'Other'. The central problem here is to analyze how individuals, by directly disregarding the 'Other' and entering a process of destruction, end up homogenizing. This study intends to investigate the affects of the crisis of meaning created by digital platforms that eliminate all forms of negativity (the 'Other,' the foreign, anxiety...) in the name of acceleration on the 'Self.' One of the results we achieved in this study, in digital spaces where individuals are isolated from the 'Otherness' and only encounter their own kind, people have forgotten their own otherness. The significance of this study lies in its potential to remind individuals of their own otherness and create possibilities for a return to the 'Other'.

Keywords: Other, Anxiety, Social media, Homogenization.

Giriş

Sosyal bilimler alanında özellikle son yıllarda daha da artan Öteki ve Kaygı meselesini Byung Chul Han'ın temel kavramları çerçevesinde ele almak çağdaş toplumun içinde bulunduğu anlam krizinin nedenlerini anlamak açısından oldukça önemlidir. Bir felsefeci ve kültür kuramcısı olan ve bugüne kadar siyaset, etik, estetik, din, sosyal medya gibi birçok farklı konuda çalışmalar yapan Han, bu çalışmalarını günlük hayatın akışkanlığı içerisinde ele alıp aydınlatmaya çalışmaktadır. Han'ın üzerinde durduğu ve bütün eserlerinde de ele aldığı temel problemlerden biri, günümüz

neoliberal rejimin iktidar ilişkileri ve bu ilişkilerin ürettiği sosyal ağların, toplumsalın ve dolayısıyla benliğimizin üzerinde bıraktığı patolojik durumlardır.

Han'ın en temel kaygısı, yanılısamalı bir özgürlük vaadi ile gönüllü itaati sağlayarak kendisini yeniden inşa eden neoliberal rejimin, bireyin kendi üzerine düşünme imkanını ve potansiyelini elinden alarak onu bütünüyle kurulu düzenin nesnesine dönüştürmesidir. Başka bir ifadeyle; neoliberal iktidar, disiplinci iktidardan farklı olarak bireyin üzerinde bir tahakküm kurmaz; aksine bireyin kendi üzerinde kurduğu bir tahakküm yaratarak bireyin kendisini sömürmesine ve nesneleştirmesine neden olmaktadır. Han, modernite sonrası toplumlarda özellikle dijitalleşmeyle birlikte mahremiyetin, mesafenin, *eros*'un, insanın kendini tanımasını sağlayan *öteki*'nin ve insanı eyleme geçmeye çağıran *kaygı*'nın yok olduğundan söz etmektedir. Dijitalleşme süreci sınırları ve farkları hızla ortadan kaldırarak, *öteki*'nin ve *yabancı*'nın da olumsuzluğunu bertaraf etmektedir. Böylece her türlü koruyucu mesafe ortadan kalkmış, her şey her şeyle iç içe geçmiş ve toplum şeffaflaşmış olacaktır. Han'a göre (2017), şeffaflık, toplumsal süreçlerin tümünü kapsayan ve toplum üzerinde köklü değişikliklere neden olan sistemik bir zorlamadır. Şeffaflık, *öteki*'yi ve *yabancı*'yı devre dışı bırakarak sisteme istikrar ve hız kazandırır. Çünkü ötekiliğin ya da yabancılığın olumsuzluğu aynaların şeffaf iletişimini engeller ve bozar. Aynı zamanda şeffaflık ya da olumluluk toplumu, hiçbir olumsuz duyguya, kaygıya yer vermediği gibi temel yargısını *like* üzerinden kurmaktadır. Oysa Han için, tam da bu olumsuzluktur insanı canlı tutan ve onun hayatını besleyen. İnsan kendi gücünü, imkanlarını öteki ile bağını yeniden inşa ettiğinde ortaya çıkarabilir. İnsanın kendisi ile ilgili istikrarlı bir imgeye sahip olmasını sağlayan şey, ötekidir. İnsan, kendi ile öteki arasındaki bağı yitirdikçe yeni ya da farklı olan hiçbir şeyle karşılaşmaz. *Öteki*'nin yokluğunda insan en fazla ya aynı ötekiler ya da öteki aynılarla karşılaşacaktır.

Aynı ötekiler/ Öteki aynılar

Byung Chul Han: "*Ötekinin var olduğu zamanlar sona erdi.*" cümlesi ile başlar "*Ötekini Kovmak*" (2023) kitabına. Han bu sözleriyle insanların, dijital çağda özgürlük kisvesi altında nasıl aynılaştıklarını ve öteki ile arasındaki sosyal mesafeyi kaybeden bireyin benliğinde oluşan yıkımı ifade etmeye çalışmıştır. Muhakkaktır ki her kavram, içinden çıktığı zeminin sermaye ve birikim türlerinin yanında tek tek bireylerin habitusları ve o toplumun doksalarından izler taşır (Oktay, 2022: 11). Öteki kavramı da her tarihsel dönemde o tarihin şartlarına uydurulmaya çalışılan, yeniden yorumlanan hem felsefenin hem psikolojinin hem de sosyolojinin önemli tartışma konularından biri olmuştur. Lacan, öteki kavramı üzerine çalışmaları olan önemli düşünlerden biridir. Lacan'a göre öteki, içine doğduğumuz toplum veya herhangi bir toplumsal bileşendir. Bu bileşenin kuralları o toplumun kurumları ve o bileşende kullanılan dildir (Lacan, 2013). Böylece öteki, içinde bulunduğu toplumun dinamikleriyle şekillenen bir yapıdadır denebilir. Özellikle 21. yüzyılda kimlik sorunlarının temel tartışma odağını oluşturan öteki kavramı, negatif içerikli tanımlamalar içermektedir. Öteki, kavram olarak bize benzer olmayan ya da bize ait olmayan şekilde tanımlanabilir. Bize benzer olmama durumu, sadece kültürel, etnik ve milli açıdan değil; bir kardeş, bir arkadaş ya da bizden bağımsız bir düşünce de öteki'ne karşılık gelebilir (Saraçoğlu, 2023: 506). Yani Lacan'da da olduğu gibi öteki'yi, kişinin kendinin dışındaki her şey olarak ifade edebiliriz. Biz bu çalışmada ötekinin negatifliğini, bir kalıpyargı, ön yargı ya da etnik bir farklılık olarak değil,

öznenin kendini tanımlayabilmesinin, kendi benliğinin farkına varmasının veya kendi potansiyelini açığa çıkarabilmesinin bir aracı olarak ele almaya çalışacağız.

Modernleşme ile birlikte ortaya çıkan ve dijitalleşme süreci ile birlikte daha da artan bireyleri homojenleştirme ve benzeştirme çabaları, bugün ötekinin negatifliğini ortadan kaldıran yeni bir dünya düzeninin yaratılmaya çalışıldığını göstermektedir. Dijitalleşmenin her şeye izin verme ve her şeyi olumlama vaadi, ötekinin negatifliğini reddeden bir sistem yaratmaktadır. Bu sistem, aynının hızla çoğalmasına ve dolayısıyla özneler arası bir öz yıkıma sebep olmaktadır. Aynının aşırı çoğalması, kendisini gelişme ve büyüme olarak gösterse de belirli bir süreden sonra üretken olmaktan çıkar ve yıkıcı bir etkiye sahip olur. Öyle ki, dijitalleşme ile birlikte insan hiçbir deneyim yaşamadan her yere seyahat edebilir, düşünmeye gerek kalmadan her türlü bilgiye ulaşabilir ve daha bilgiye ulaşmadan bir sürü veri elde edebilir. Ancak dijitalleşmenin bir avantajmış gibi görünen bu özelliği, ötekinin negatifliğini, üretkenliği, deneyimi, düşünceyi ortadan kaldırmaktadır. Arama motorları ötekini, yabancıyı geçerek onun yerine aynı ve benzer düşünen insanları, benzer bilgi türlerini, benzer filmleri bulmaya hizmet eder ve böylece deneyim ve düşünce ufkumuzun daralmasına neden olur (Han, 2023: 9). Bu bağlamda dijital araçlar bize kendi düşüncelerimizi aşıl原因 ve bizi bir *Ben* döngüsü içerisine hapseden, aynıyı çoğaltan bir sisteme dönüşmektedir.

Bauman'a göre (2015); öteki/ yabancı bizim normal veya doğal olarak tanımladığımız hayatımızın içindeki *başka*'lıklardır. Bu *başka*'lıklar yani ötekinin negatifliği, *kendi*'ye şekil ve ölçü veren, onu sınırlayabilen diyalektik bir karşıta sahiptir. Dolayısıyla aynı, onu sınırlayabilecek, şekillendirebilecek bu karşıtıktan yoksundur. Ötekinin negatifliği veya dönüşümün olumsuzluğu bizleri deneyime, bilmeye, düşünmeye sevk eder. Bir şeyi deneyimlemek, o şeyin bizim başımıza gelmesi, bizi dönüştürmesi demektir. Yeni bilinç durumu ortaya çıkarması bakımından bilgi de mutlak anlamda dönüştürücüdür. Düşünme de başka olana erişime sahip olduğundan aynıyı kesintiye uğratabilir. Oysa hesaplama, aynının tekrarı olduğundan düşünmenin aksine yeni bir durum meydana getirmez. Bu bağlamda dijital olanda her şey sayılabilir ve kıyaslanabilir olduğundan aynının sürekliliği sağlanmaktadır (Han, 2023: 8-10). Başka bir ifadeyle öteki, içinde negatifliği de barındırmalıdır. Negatiflik, bir olumsuzluktur. Olumsuzluğun azaltılması verimliliğin artmasına neden olur. Oysa üretkenliği ve verimliliği arttırmak adına *Ben*'i sürekli kendini yaratmaya zorlayan neoliberal üretim biçimi herkesi kendi üreticisine dönüştürür. Kendinin girişimcisi olarak *Ben*, kendini sürekli yeniden üretir ve bir meta olarak sunar. Bu durumda *Ben*, kendini sürekli ötekilerle kıyaslamaktadır. Çünkü herkes ötekinden farklı olmak istemektedir. Ancak bu farklı olma isteği *başka*'lığa değil *aynı*'lığa sebep olur. Kıyaslama kültüründe sadece tüketilebilir farklılıklar söz konusudur (Han, 2019). Olumsuzluk, tüketimi reddeder. Dolayısıyla, tüketilebilir farklılıklar pozitiflik olarak okunabilir. Sonuç olarak denilebilir ki, egemen düzende ötekinin negatifliği yerini aynı ötekinin pozitifliğine bırakmıştır.

Flusser (2011), dijital devrimi muazzam bir durum olarak ifade ederken, insan olmanın başkalarıyla bağlantılı olmak anlamına geldiğini ve dijital ağların özel bir rezonans deneyimini mümkün kılacağını söylemeye çalışmıştır. Han (2023) ise, bugün bu dijital ağların, özel bir rezonans alanına, ötekilikten yalıtılmış bir yankı odasına dönüştüğünden söz eder. Gerçek rezonans, ötekinin yakınlığını şart koşmaktadır. Ancak ötekinin yakınlığı, bugün yerini aynının mesafesizliğine

bırakmış. Bugün dijital ağlarla kurulan bu özel rezonans alanı ya aynı ötekilere ya da öteki aynılara izin vermektedir. Dijital iletişim ağları hızlanmak için her türlü mesafeyi ortadan kaldırıır. Mesafe ortadan kalktıkça her şey her şeyle iç içe geçer ve farklı bir görüşe sahip olmak, ötekiyle karşılaşmak her zamankinden daha zor bir hale gelir (Han, 2017: 12). Böylece denilebilir ki dijital ağlarda hızlanmanın artması olumsuzluğu tasfiye ederken, aynaların zincirleme reaksiyonun oluşumuna neden olur. Çünkü hızlanma varlığın ötekine dönüş imkanlarını, ötekiyle rastlaşma imkanlarını zayıflatır.

Dijital dünya, farklılık ve direnç açısından yoksuldu. Bu bağlamda benlik, dijital mekanlarda öteki anlamına gelecek bir gerçeklik ilkesi olmadan dolaşabiliyor. Dolayısıyla ben, dijital dünyanın hayali mekanlarında öncelikle ve döngüsel olarak hep kendine rastlar (Han, 2016: 42). Dolayısıyla modern birey, olumluluk toplumunda bir direnç kaynağı olan ötekinin yükünden kendini arındırır. Ötekinden özgürleşme biçimini alır ve bu durum, patolojik olarak kendine yönelmeye yol açar. Dışarıyla, nesnelere, dünyayla bağını koparan özne, sanal dünyada pek az dirençle karşılaşır. Böylece sanal dünya, öncelikle öznenin kendisiyle ya da aynı ötekilerle karşılaştığı bir projeksiyona dönüşür. Oysa ötekinin olumsuzluğu gerçeklikle yeni bir bağ kurduğu için ya da olana dair yeni bir anlayış meydana getirdiği için, rekabete içkindir. Ancak modern özne kendi kendisiyle rekabet içinde olduğundan onda bu olumsuzluk bulunmaz. Böylece özne, bir gün düşüp kalana kadar kendi etrafında dönmeye başlar (Han, 2023: 11). Buna karşın aynıy, aynı olandan koparmanın öznesi ötekidir. Ötekiliğin negatifliği ya da yabancılığın olumsuzluğu aynaların sistematik iletişimini bozar. Bu anlamda Ben'in ben döngüsünden kurtulmasının formülü öteki'dir denebilir. Ancak öteki, sadece öznenin ötekisi olarak değil her türlü aynılışmanın başkalığı olarak ifade edilebilir: kaygı olarak öteki, yabancı olarak öteki, dil ve dinleme olarak öteki...

Öteki Olarak Kaygı

Kaygı öncelikle bilinmeyendir, yabancıdır, tekinsizdir. Bu anlamda kaygı bambaşka olanın olumsuzluğunu şart koşar. Kavramsal olarak kaygı, Kierkegaard'dan başlayarak, psikanalizin, sosyolojinin, felsefenin temel konularından birine dönüşmüştür. Öteki olarak kaygı, günümüzde aynı ötekiler içinde *başka*'lığından mahrum bırakılmış bireyi, eyleme geçmeye çağıran bir can sıkıntısı, bir olumsuzluk veya negatifliktir. Kaygıyı, bir can sıkıntısı olarak ele alan düşünürlerden biri Heidegger'dir. Heidegger'e göre kaygı, *Dasein*'in en temel duygulanımıdır. Kaygı, onun hiçlikle dolayısıyla varlıkla karşılaşma sahasına denk düşer. Bu karşılaşma, Heidegger için ölüm ile karşılaşma gibi temel bir deneyimde kaynak bulur (Erişim Tarihi, 06. 09.2023). Bu bağlamda Heidegger için kaygı, ölümle yakın ilişkilidir. Çünkü Heidegger'de ölüm, varlığın sonu değil, aksine var olmanın bir biçimidir. Ölüm, var olana gizemin, tamamen başka olanın negatifliğini katar (Heidegger, 2008). Tini canlandıran ona hayat veren tam da bu negatifliktir. Heidegger' göre (2009), tin, kendi gerçekliğini ancak kendisini mutlak parçalanmışlığın içinde bularak kavrar. Bu anlamda tini, yalnızca çatlağın ve acının negatifliği canlı tutar. Oysa Han'a göre (2023), günümüzde insanlar negatif olandan hızlıca kaçıp, pozitif olana yapışıp kalmıştır ve pozitif olana yapışıp kalmak, orada konaklamak sadece aynıy yeniden üretmekten ibarettir.

Heidegger için insan, kaygı sayesinde bütün varlığını yeniden değerlendirebilir, ulaşabileceği bütün imkanları yeniden fark edebilir. Çünkü kaygıda derin bir can sıkıntısı vardır. Bu can sıkıntısı, insanı, eyleme geçmeye çağırır. Kaygı, insanı en asli varlığı kavramaya çağırır bir hitap

niteliğindedir (Karabulut, 2014: 85-89). Heidegger için Dasein'in temel durumu kaygı olmasaydı eğer ölümlülüğü tecrübe edemeyecekti. Bu bağlamda kaygı, Dasein'in varoluşu ve dünyasallağı ile ilgili temel ruh durumudur. Bu ruh durumu, Dasein için bir hiçliktir. Ancak bu hiçlik, onun olabileceği nihai imkanlar içerisindeki en büyük varoluşsalıdır (Watts, 2001: 45). Böylece denilebilir ki kaygı, bizde ortaya çıkardığı huzursuzluk, derin can sıkıntısı nedeniyle bizi aynının sersemliğinden kurtaran, ontolojik farklılığa dayanır.

Han'a göre (2023), bugün ontolojik bir farksızlık yaşanmaktadır. Öznesi herkes olmaya dayalı, öznenin yönünü diğerlerine göre belirlediği, diğerlerinin onun hakkında ne düşündüğü, onun diğerleri hakkında ne düşündüğü ve artık öteki aynılara ayak uydurmadığını düşündüğünde ortaya çıkan toplumsal bir kaygı durumu yaşanmaktadır. Bu durum özneyi yıkan ya da zorlayan nesnel bir durum değil, toplumsal uyumculuğunun çöküşünün yarattığı yatay bir kaygıdır. Han, günümüzde birçok insanın başarısız olma kaygısı, toplumsal beklentileri karşılayamama kaygısı, sanal dilde *like*'lanmama kaygısı gibi yaygın kaygılarla karşı karşıya olduğunu ifade eder. Bu tür kaygı, başkalarıyla sürekli kıyaslanma nedeniyle ortaya çıkar (Han, 2023: 40-41). Dolayısıyla bu kaygı, ötekinin negatifliğinden doğan dikey bir kaygı değil, öteki aynılarla kıyaslanma sonucu ortaya çıkan yatay bir kaygıdır. Küresel iletişim ve enformasyonun eşiksiz, tüm pürüzleri ortadan kaldırarak hızla artması, ötekinin negatifliğinden sıyrılmış yatay bir kaygıya neden olmaktadır. Neoliberal üretim biçimi olarak dijital iletişim, hızlanmak adına her türlü mesafeyi ortadan kaldırmaktadır. Böylece hiçbir koruyucu mesafe olmadan her şey her şeyle iç içe geçmekte ve tüm ağ ışınlarının üzerinde duran saf yüzeyler haline getirilmekteyiz. Han (2015) "Şeffaflık Toplumu"nda, şeffaflık baskısının, her türlü görüş ve iletişim boşluğunu ortadan kaldırdığını ve her şeyi görünürlüğe sunduğunu ifade eder. Böylece bütün tehditlere açık hale gelen bizler, küresel ağın ortasındaki geçiş noktalarına dönüşmekteyiz. Şeffaflığın, hiçbir alanda boşluğa tahammülü yoktur. Oysa düşünme, dönüşme boşluğa geresinim duyar. Boşluğun olumsuzluğuna yer vermeyen bir toplumda her şey bozularak kıyaslanmaya dönüşmektedir.

Şeffaflık, kendi başına olumludur. İnsanın içinde bulunduğu mevcut durumu sorgulayabilecek ve kendi ötekisini uyandırabilecek kaygıdan yoksun, aynının giderek kuvvetlendiği bir olumluluktan söz edilmektedir. Olumluluk toplumu, hiçbir olumsuz duyguya izin vermediği gibi insanın, acıyla başa çıkma, ona biçim verme, kendini dönüştürme becerisini de elinden alır. Olumluluk, mevcut olanı onaylama ve optimize etme üzerine kurulu olduğundan her türlü öteki'ye kördür. Günümüzde sınırsız bir iletişim ağı içerisinde sersemleşmiş durumdayız. İletişim hızının bu kadar çabuk artmasının en önemli nedenlerinden biri de genel yargısını *like* üzerine kurmuş olmasıdır. Çünkü olumsuz yargılar, iletişimi sekteye uğratar (Han, 2016: 23). Bu bağlamda bugün iletişim ağı içerisinde yabancıların olumsuzluğunun kovulduğu, her türlü tekinsiz olandan korunduğumuz bir konfor alanı içerisinde yaşadığımız söylenebilir. Dolayısıyla öteki olarak yabancı, enformasyon ve sermaye dolaşımının hızını kestiğinden istenmeyen bir durumdur, istenen ise aynılıktır. Ancak aşırı iletişimde bir hakikat yoktur çünkü anlam eksikliği söz konudur. Bu yüzden hakiki olanın barındırdığı olumsuzluğunun eksikliğinden olumlunun yığınlaşması, aynının urlaşması söz konudur.

Bugün başka bir yabancılaşma biçiminden söz edilmektedir. Bu yabancılaşma, Marks'ın yabancılaşma teorisiyle açıklanamaz. Marksist teoride, yabancılaşma, işçinin kendi emeğine

yabancılaşmasıdır. İşçi, kendi emeği olan ürününü bir yabancı olarak, bir nesne olarak görmeye başlar. Zenginlik ürettikçe fakirleşir. Böylece işçi eylemi, kendisinin gerçekleşmesinin, edimselleşmesinin yitimine neden olur. Marsist teoride işçiyi sömüren ötekinin egemenliği söz konusudur (Ollman, 2008). Ancak bugün neoliberal üretim ilişkilerinde yabancılaşma, kişinin kendi gerçekleşmesinin ya da edimselleşmesinin yitimi olarak değil, kendini gerçekleştirme, optimize etme ve özgürlük olarak ortaya çıkmaktadır. Burada işçiyi sömüren bir öteki yoktur. Kişi, özgürlük yanılmasına kapılarak kendimi gerçekleştireceğim düşüncesiyle gönüllü olarak kendisinin sömürücüsü haline gelir. Artık emeğe yabancılaşma değil, kişinin kendine veya kendi kendinden yabancılaşması söz konusudur. Bu durum, kişinin kendini optimize etme ya da gerçekleştirme sürecinde gerçekleşir; çünkü kişi, kendi bedenini optimize edilecek işlevsel bir nesne olarak görmeye başladığı anda kendine yabancılaşır (Han, 2023: 48). Han için bu yabancılaşma biçimi yine olumsuzluğun eksikliğinden yani karşıtın ya da karşıda olanın yokluğundan kaynaklanmaktadır.

Dijital dünya, bedensizleşmeye yöneliktir. Bedenler arasındaki ilişki yerini giderek ağlar arası bir iletişime dönüştürmektedir. Dijital nesnelere karşıtlık oluşturmazlar. Dijitalite, eşyadan, nesneden veya bedenden; hacmini, hayatını veya zamanını çalıp onu her an ulaşılabilir kıldığından karşıtlık ortadan kalkmaktadır. Karşıtın yokluğu ise insanın sert bir şekilde kendisine yönelmesine yol açmaktadır. Bedensele dayalı her özgürlük girişimi, daha başlamadan sona ermek zorundadır. Çünkü bedenin her an her yerde ulaşılabilir olması, dışlanmışlık ve tekbaşlılık hissinin örtbas edildiği izolasyon alanı yaratır. Bu izolasyon alanı, bir yanılısamadan ibaret olduğu için belli bir süre sonra bir öz yıkıma neden olmaktadır (Demir, 2017: 26). Aynı zamanda beden, dijital dünyada başkalarının bedenleri ile birlikte bir form kazanmaya başlamıştır. Yani her bireyin beden, imgesi diğerlerinin üzerinde doğrudan ya da dolaylı olarak kıyaslamaya dönüşmektedir. Bu nedenle beden, kişinin kendisinden çok başkaları için uygulanabilir prototipe dönüşmektedir. Böylece birey, kendi bedensel kimliğini başkalarının bedenleri kıyaslayarak onlarla uyumlu hale getirmeye çalışmaktadır (Demir, 2017: 34-36). Ancak *like*'lanma adına yapılan her girişim, farklılıktan ziyade kollektif bir aynılışmaya neden olmaktadır.

Bugün *like* toplumu, her türlü baştan çıkarma ve hayrete düşürmeden yoksun aşına bir görsel alana sahiptir. Yabancıların ve ötekinin negatifliğinin ortadan kaldırıldığı dijital ekranlar, *Hayret*'e müsaade etmez. Bu durum, dijital iletişimle birlikte hızla artan aşinalığın, ya da aynılığın bir sonucudur. Bu aşinalığın içerisinde izleyiciyi, rahatsız eden, yadırgatan, büyüleyen, düşündüren hiçbir şey yoktur. Her şey giderek şeysizleştirilmekte, bedensizleştirilmektedir (Han, 2023: 50). Han'a göre (2018) şeyler, veri akımlarının içine ya da enformasyona dahil edildiklerinde şeffaflaşır. Enformasyon kendini tam görünürükte iletir ve her şeyi görünür kılar. Enformasyon, bilginin pornografik bir formu olmakla birlikte içsellikten ve zıtlığın negatifliğinden yoksun, hesaplanabilir, kontrol edilebilir, pürüzsüz, bir yapıya sahiptir. Pürüzsüzlük, karşıt beden değildir, zıtlığın negatifliğinden yoksun yalnızca beğenilecek bir şeydir. Günümüzün iletişim toplumu da her şeyin pürüzsüzleştiği bir *like* toplumdur. Ötekinin ve yabancıların her türlü negatifliğinden kovulmuş pürüzsüz bir iletişimin içinde yaşamaktayız (Han, 2018: 11-12). Pürüzsüz iletişimin temel araçları, *paylaş* ve *like*'tir. Negatiflik, dijital aygıtların iletişim hızını kestiği için, sadece hoşnutluklar ve pozitiflikler iletir ve alınır. Böylece pürüzsüzlüğün pozitifliği enformasyonun, iletişimin hızını arttırmakta, iletişimin hızı arttıkça aynı olan aynıyla karşılaşmakta, şeyler, başlıklarını, gizemlerini, yabancıklarını yitirmektedir.

Öteki'ne Yer Açmak

Byung Chul Han, günümüz *like* toplumunda herhangi bir söylemin olmadığını ifade eder. Bu yüzden, insan, orada ya kendisiyle ya da benzerleriyle karşılaşır. Dolayısıyla ayının dijital gürültüsü içerisinde insan, önce ötekini sonra da kendisini kaybetmektedir. İki insanın olmadığı yerde aynılaşma gerçekleşir. Aynılaşma imha demektir. Varlık ortadan kalkar, yok olur. Aynılaşma, içerisi ve dışarısı arasındaki sınırların erimesi, kontrastın yok olması, çizgilerin silinmesi, çukurların ve tümseklerin gitmesi, boşlukların bitmesi, yani bir resmi resim yapan tüm başkalaşmaların ortadan kalkması demektir. Başkası ile buluşamayan insan kendi ile buluşamayacaktır (Bebek, 2020). Bu yüzden insanın kendini anlaması, kendindeki anlamı bulması ve böylece kendi imkanlarının farkına varmasını sağlayacak tek şey ötekine yer açmakla mümkündür. Ötekine yer açmak, bakış ile ses ile, ötekinin dili ya da dinleme ile mümkün olabilmektedir.

Dijital düzenin bize sunduğu her türlü öngörü ve hesaplamalardan kurtulmamızı sağlayan ve bizde kaygı uyandıran öteki, kendini bir bakış olarak göstermektedir. Sartre, ötekini bakış fenomeniyle açıklamaktadır. Sartre'a göre (2009) öteki, kendini bir bakış olarak sunar. Yani bakış fenomeni ötekini oluşturur. Ve özgür özneler olarak öteki, insanın varoluşunun ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Böylece bu bakış, sadece göz ile sınırlı değildir. Bakış ya da bakılmak, dünya içinde varlığın merkezi bir boyutunu oluşturur. Bu anlamda dünya bir bakıştır. Ancak içinde bulunduğumuz dijital dünya, neredeyse bakıştan yoksundur. Dijital ekranlar bakışa uygun bir niteliğe sahip değildir. Han (2023): "*Windows bakışı olmayan bir penceredir*" der. Dijital dünya kendisini bize, bizim hoşumuza gidecek bir göz ziyafeti şeklinde sunar. Böylece ötekini deneyimlemenin mümkün olmadığı bir uzamda yaşamış oluruz.

Artık bakış, birçok düzeyde ortadan kaybolmaktadır. Tahakküm de bakış olmadan gerçekleşmektedir. Bentham, panoptikon kavramını bakışın tahakkümüne dayandırır. Panoptikonda hükümlüler, gardiyanın bakışına teslim edilmişlerdir. Hükümlüleri gözetlemek için inşa edilen kuleler, gardiyanın kendisi görülmeden onun her şeyi görebileceği şekilde inşa edilmiştir. Görme ve görülme ikilisini ayıran bu panoptikonda hükümlüler, sadece merkezi kulenin silüetini görürler. İzlenip izlenmediklerinden habersiz olan hükümlüler, sürekli izleniyormuş gibi hissederler. Böylece bakışın tahakkümü, merkezi bir perspektife dayandırılmış olur (Bentham, 2008). Ancak dijital ortam, bir bakışa sahip olmaması nedeniyle optik ortamdan ayrılır. Dolayısıyla merkezi bir perspektif optiğine de ihtiyacı yoktur (Han, 2023: 57). Dijital panoptikonda baskıcı bir bakışın olmaması nedeniyle insanlar kendilerini gözetleniyormuş gibi hissetmezler. Böylece yanıltıcı bir özgürlük hissiyle gönüllü olarak kendilerini ifşa ederler. Bu durumda denilebilir ki dijital panoptikonda aşırı özgürlükten doğan bir sömürü vardır.

Bugün ayının dijital gürültüsü, sese ve bakışa karşı bir direnç oluşturmaktadır. Bu gürültü içinde ötekinin sesi yok olur. Oysa ses, öz mevcudiyeti yıkar. İnsanın içinde ötekinin, kendiliğin içine dolmasını sağlayan çatlaklar oluşturur. Yani ses, varlığın kendisini var olanların ötekisi olarak gösterdiği alandır. Heidegger için ses, düşünmeye bir çağrı niteliğindedir. Heidegger'in varlık dediği şey düşüncenin unsurudur. Düşünmeyi gerçekleştirebilmek için de onu öğrenmemiz gerektiğini ifade eder. Bu yüzden insan yaptığı her şeyi özsel olarak kendisine seslenene kulak verdiği zaman öğrenmektedir (Heidegger, 2009: 48). Hakikat kendisini, sese dayalı düşünmeyi, bir anlam bağlamına yerleştirdiği anda ortaya çıkarır. Böylece ses, varlığın kendisini var olanların

ötekisi olarak gösterdiği mecradır denebilir. Dolayısıyla ses, dışarıdan düşüncenin kendisini maruz bıraktığı ötekinden gelmektedir. Ancak bugün, insanın kendi döngüsü içine hapsediği ve sadece kendiyi konuştuğu dijital dünyada ötekinin sesi kısıktır. Han'a göre (2023), bugünün dünyasında ötekinin yokluğundan ötürü daha az sese maruz kalırız. Çünkü dijital dünyada bağlantılar, bir bakış ya da sese ihtiyaç duymadan kurulur. Dijital ortam sesin pürüzsüzlüğünü ve derinliğini elinden alarak onu anlam açısından şeffaflaştırmıştır. Böylece ses, düzleştirilir, hiçbir anlama gelmeyen, herhangi bir bilgi aktarmayan, baştan çıkarmadan yoksun, gösterilen değil gösteren bolluğuna dayanan bir yapıya dönüştürülmektedir. Bu bağlamda düşünmeye bir çağrı niteliğinde olan sesi, ötekinin, ötekiliğin ve yabancıliğin kaybolup gittiği dünyada insan, ötekinin yol açtığı her türlü huzursuzluktan, kaygıdan uzak aynının sürekliliğinde yaşamaktadır. Oysa Adorno'nun "*dünyaya yabancılık bir sanat momentidir*" dediği gibi, dünyayı yabancı bir şey olarak algılamayan ya da ötekine yer açmayan kimse, onu hiçbir şekilde kavrayamaz. *Like* toplumunda, özdeş olmamaklığın her türlü negatifliği reddedilir. *Like* toplumu, sadece tüketilebilir, kullanılabilir farklara izin verirken, başkalık yerine çeşitliliği savunur. Dijital ortam insanı, kendi ağ tabakalarıyla ördüğü kalıcı bir öz bakışa sevk eder. Bu ağ, örüldükçe insan kendisini bir o kadar ötekinden korur. (Han, 2018: 28). Böylece dijital ağ tabakası içerisinde insan, kendi öznel ruhu dışında hiçbir şeyle karşılaşmadığı, kendisi dışında hiçbir şeyi beğenmediği, hayretten uzak kendi retinası içinde yaşamaktadır. Ancak sadece insanın geri çekildiği, nesneye uyguladığı kör zorlamanın kırıldığı yerde şeyler, başkalıklarını, gizemlerini, yabancılıklarını yeniden kazanabilirler.

*Öteki'*ne yer açmak, bir gizeme ya da bir tekinsizliğe karşı ayık tutulmaya benzer. Oysa bugün bir gizem ya da tekinsizlik deneyimi olarak öteki, elimizden kayıp gitmiştir. Bugün öteki, bir çıkar teolojisine, kıyaslamaya, ekonomik hesaplamaya tabi kılınmıştır. Neoliberal üretim ilişkilerinin ben üzerindeki en güçlü baskısı yapabilmeyi, yapabilme edimini mutlaklaştırmasıdır. Bu durum *ben'*i ötekine karşı körleştirmekte ve ötekinin kovulmasına yol açmaktadır (Han, 2023: 80). Neoliberal rejimin üretkenliği arttırmak için sömürdüğü *ben'*i içine düştüğü patolojik durumundan kurtarabilmek için *öteki'*ye yer açmak, hayata ötekinden bakmak, ötekine etik bir öncelik verip onu dilemek ve ona cevap vermek gerekir.

Han, gelecekte *dinleyici* olarak ifade edilen bir mesleğin ortaya çıkacağını ifade eder. Bu dijital gürültünün içerisinde insanlar dinleyiciye, artık ötekini dinleyen hiç kimse kalmadığı için ihtiyaç duyacaklardır. Bugün neoliberal rejimin yapabilme edimini mutlaklaştırması sonucu egoya artan odaklanma, toplumun giderek narsistleşmesine neden olmuş ve bu durum dinlemeyi zorlaştırmıştır. Oysa dinleme, *öteki'*ne yer açmaktır, ötekini konuşmaya davet etmektir. Dinleme, konuşmayı önceler. Bu anlamda dinleme, edilgin bir yapıya sahip değildir. Öteki konuşmaya başlamadan önce ben, dinlemeye hazırdır (Han, 2023: 81). Yüz yüze iletişimde, dinleyici ve dinleyen söz konusudur. Yani yüz yüze iletişimde kişisel bir muhatabımız, somut bir alıcımız söz konusudur. Oysa dijital iletişimde, kişisel bir muhatap, bir ses veya bakış söz konusu değildir; kişisellikten uzak bir iletişim söz konusudur. *Öteki'*nin olmadığı yerde iletişim, hızlandırılmış bir enformasyon değiş tokuşuna dönüşür. Böylece burada herhangi bir iletişimden söz edilemez; burada sadece bağlantılar vardır.

SONUÇ

Dijitalleşmeyle birlikte tüm sosyal mesafelerin ortadan kalkması, dijital aygıtların, hızlanma adına her türlü olumsuzluğu tasfiye etmesi, özgürlük kisvesi altında her şeye izin verme ve her şeyi olumlama çabası, *Ben* ve *Öteki* arasındaki varoluşsal direnci yok etmiştir. Dijital platformlar ve kişiselleştirilmiş arama motorları, insanın sadece kendisi ve kendisi gibi olanlarla karşılaşmasına neden olurken, değişimi ve deneyimi mümkün kılacak her türlü *Öteki* de yok sayılmıştır. Böylece dijital mekanlar, insanın sadece hoşuna gideceği şeyleri sunarken, insanda huzursuzluk yaratarak *başka*'lığının farkına varmasını sağlayan *kaygı*'nın da bastırılmasına neden olmaktadır.

Özgürlüğü yoğun bir şekilde kullanan dijital kontrol toplumunun mükemmelliği, şiddeti dışarıdan gelen bir baskı aracı olarak kullanmamasından kaynaklanır. Şiddeti, bireyin kendi kendisine uyguladığı bir baskı aracına dönüştürmüştür. Bu durumda birey, kapitalist sistem içerisinde kendisini özgür bir birey olarak görmekte ve gönüllü olarak bu sistemin bir parçası haline gelmektedir. Böylece Marx'ın ele aldığı sınıf mücadelesi de artık toplumsal olmaktan çıkmakta bireylerin kendi içsel mücadelelerine dönüşmektedir. Han bu durumun, kapitalizmin aşırı pozitifliğinden kaynaklandığını ifade etmektedir. Kapitalizmin aşırı pozitifliği, aynının aşırı çoğalmasına neden olurken, dijitalleşmenin her şeye izin verme ve her şeyi olumlama yapısı ötekinin negatifliğini bertaraf etmektedir.

Aşırı iletişim ve aşırı tüketim çağının temel yargısını *like* üzerinden kurması, bireyin kendisini sürekli başkalarıyla kıyasladığı toplumsal bir kaygı yaratmaktadır. Ancak bu kaygı, ötekinin negatifliğinden kaynaklanan ya da bireyin kendi potansiyelini ortaya çıkaran dikey bir kaygı değil yatay bir kaygı biçimidir. Bu yatay kaygı biçimi, öteki aynılarla kıyaslanma sonucu ortaya çıkan bir kaygı türüdür. Bugün, dijitalleşmeyle birlikte hiçbir deneyim yaşamadan hep aynının içerisinde dolanıp dururuz. Sosyal medya, deneyim ufkumuzun daralmasına sebep olurken öteki ile karşılaşmayı da zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda sosyal medya, her türlü yabancılığı es geçip onun yerine benzer düşünen insanları bulmaya hizmet eder. Böylece aynının cehenneminde ötekini arzulamak da pek mümkün görünmemektedir.

Sonuç olarak; neoliberal üretim ilişkisinin özel olarak ürettiği ve üretkenliği arttırmak için sürekli olarak sömürdüğü bireyleri ötekilerle kıyaslamaya tabi tutarak *başka*'lıklarını elinden almıştır. Ancak, birey, *öteki*'ne yer açıp, hayata yeniden ötekinden, ötekiyle ilişkiden bakıp kendisini *öteki*'nin olumsuzluğuna teslim ederse o zaman *başka*'lığını yeniden kazanabilecektir.

KAYNAKÇA

- BAUMAN, Z. (2015). *Sosyolojik Düşünmek*, 12. Baskı, (Çev. Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- BEBEK, H. (2020). *Çemberin Dışı*, Tarakitap: İstanbul.
- BENTHAM, J. (2008). "Panoptikon ya da Gözetim Evi", *Panoptikon – Gözün İktidarı*. (Çev. Zeynep Özarslan ve Barış Çoban), Su Yayınevi: İstanbul.
- DEMİR, S. T. (2017). *Ten Medeniyeti: Modern Kültürde Beden ve Ötesi*, Açılımkitap: İstanbul.
- FLUSSER, V. (2011). *Into the Universe of Technical Images*, Minneapolis London: University of Minnesota Press.

- HAN, B. C. (2017). *Şeffaflık Toplumu*, (Çev. Haluk Barışçan), Metis Yayınları: İstanbul.
- HAN, B. C. (2023). *Ötekini Kovmak*, (Çev. Mustafa Özdemir), Ketebe Yayınları: İstanbul.
- HAN, B. C. (2015). *Şiddetin Topolojisi*, (Çev. S. Fischer Foundation), Metis Yayınları: İstanbul.
- HAN, B. C. (2018). *Güzeli Kurtarmak*, (Çev. Kadir Filiz), İnsansanat Yayınları: İstanbul.
- HAN, B.C. (2019). *Eros'un İstirabı*, (Çev. Şeyda Öztürk), Metis Yayınları: İstanbul.
- HEIDEGGER, M. (2008). *Varlık ve Zaman*, (Çev. Kaan Ökten), Agora Yayınları: İstanbul.
- HEIDEGGER, M. (2009). *Metafizik Nedir?*, (Çev. Yusuf Örnek), Türkiye Felsefe Kurumu: Ankara.
- HEIDEGGER, M. (2009) *Düşüncenin Çağrısı*, (Çev. Ahmet Aydoğan). Say Yayınları: İstanbul.
- KARABULUT, D. (2014), "Heiddeger Felsefesinde "Kaygı"nın Yeri", *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı.
- LACAN, J. (2013). *Psikanalizin 4 Temel Kavramı*, Metis Yayınları: İstanbul.
- OKTAY, A. (2022). *Klasik Türk Edebiyatında Öteki*, Çizgi Kitapevi: İstanbul.
- OLLMAN, B. (2008). *Yabancılaşma: Marx'ın Kapitalist Toplumdaki İnsan Anlayışı*, (Çev. Ayşegül Kars), Yordamkitap: İstanbul.
- SARAÇOĞLU, A. D. (2023). Öteki ile Beraber Yaşamın Sosyolojik Zemini, *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 506, s. 505-517.
- SARTRE, J.-P. (2009). *Varlık ve Hiçlik*, İthaki: İstanbul.
- WATTS, M. (2001). "Heidegger a Guides for Beginner's" London: Hodder and Stoughton.
- İNTERNET KAYNAKLARI**
- <https://www.gazeteduvar.com.tr/dijital-cagda-aynilasmak-ve-otekini-kovmak-haber-1635135>.
- <https://alcakkultur.com/2021/10/06/heidegger-ve-kaygi/>.